

طراحی باغ و پارک

(رشته مهندسی منابع طبیعی)

مهندس سید محمد رضا سیفی دکتر جمشید حکمتی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست

هفت	پیشگفتار
یازده	مقدمه
۱	فصل اول: تاریخچه
۳۷	فصل دوم: اصول اولیه طراحی
۷۵	فصل سوم: نقش کاربردی گیاهان در طراحی فضای سبز (باغ و پارک)
۹۵	فصل چهارم: پوشش‌های گیاهی در طراحی و پارک‌سازی
۱۳۹	فصل پنجم: مراحل تهیه طرح، محاسبه واحداث فضای سبز
۱۵۷	فصل ششم: مبلمان باغ و پارک
۱۹۱	فصل هفتم: تزئینات گیاهی نمای ساختمان‌ها با معرفی تصویری برخی گونه‌ها
۲۲۱	فصل هشتم: پارک و پارک‌سازی
۲۶۷	فصل نهم: باغ و باغ‌سازی
۲۸۳	منابع

امام کاظم (ع):

«ثَلَاثٌ يَجْلِبْنَ الْبَصَرَ: النَّظَرُ إِلَى الْخُضْرَةِ وَ النَّظَرُ إِلَى الْمَاءِ الْجَارِي
وَ النَّظَرُ إِلَى الْوَجْهِ الْحَسَنِ؛

سه چیز، چشم را جلا می‌بخشد [و بر روشنائی آن می‌افزاید]:
نگریستن به گیاهان خرم و سرسبز، نگاه به آب جاری، و نظاره
کردن صورت زیبا».

پیشگفتار

به نام آنکه خاک را آفرید، خاکی که انسان نام گرفت، انسانی که عشق می‌ورزد.
حمد و سپاس ایزد منان که توفیق تألیف این کتاب را فراهم نمود تا شاید
به عنوان منبع درسی دانشگاه بتواند کمکی به دانشجویان کند.

آب، درخت، گل و سبزه اجزای تشکیل دهنده فضای سبز هستند و از دیرباز به
دلیل هوای گرم و خشک ایران مورد توجه ایرانیان بوده است. از این رو بین فضای سبز
ایران و کشورهای اروپایی که سراسر سال از هوای معتدل و آب فراوان برخوردارند،
تفاوت بسیار است. زیرا مردم اروپا بیشتر علاقمند پرورش گل و بوته هستند و عمده
از کاشتن درختان زیاد خودداری می‌کنند تا بتوانند از نور آفتاب بیشتر استفاده کنند. این
در حالی است که ایرانیان قدیم کوشش می‌کردند فضاهایی با درختان فراوان ایجاد کنند
و هر قدر این درختان کهن‌تر، تنومندتر و سایه‌افکن‌تر بودند، صاحبان باغ‌ها بیشتر بر
خود می‌بالیدند، به حدی که درختکاری به صورت یکی از جشن‌های ملی درآمد و
بدین وسیله مردم را به کاشتن درخت و پرورش نهال تشویق می‌کردند.

متأسفانه در سال‌های اخیر در کشور ما از طراحی باغ و پارک اروپاییان به شدت
تقلید کرده‌اند که با آب و هوای کشور ما تناسبی ندارد. و این مسئله باعث خواهد شد که

به تدریج از باغ‌های قدیمی ایران اثری بر جای نمانده و این میراث بزرگ ملی از بین برود. ایجاد و طراحی فضای سبز، پارک و باغ در شهرها و مناطق پیرامونی آن با هدف گسترش چشم‌انداز مناسب، ایجاد آرامش روانی شهروندان، بهبود کیفیت هوا، کاهش آلودگی صوتی، جلوگیری از آثار نامطلوب زندگی ماشینی یکی از باارزش‌ترین اقدامات سالم‌سازی و طبیعی‌تر جلوه دادن محیط زندگی انسان است که خود ممد حیات و مفرح ذات است.

رشد و توسعه روز افزون شهرها، عوارض مدرنیسم و زندگی شهرنشینی، اهمیت احداث فضای سبز را به ویژه در اقلیم‌های گرم و خشک نشان می‌دهد. ایجاد پارک و فضای سبز باید در راستای ضروریات زندگی شهری، پاسخ به انتظارات شهرنشینان و تأمین الگوهای با ارزش و معنی‌دار زندگی و براساس مفاهیم فرهنگ ملی جامعه صورت پذیرد.

یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی هر جامعه رویکرد برنامه‌ریزان در بهره‌گیری از توانمندی‌های بالقوه علمی در زمینه‌های تخصصی است. نگرشی همه‌سویه در تقویت زیر ساخت‌های طراحی فضای سبز، باغ و پارک با توجه به شرایط اقلیمی، اقتصادی و اجتماعی کشور تضمین‌کننده یک رشد متعادل و پاسخگوی نیازهای آینده می‌باشد.

سه خصوصیت دانش تئوری، تجربه عملی و علاقه وافر باعث ایجاد افراد بزرگ در هر کشوری می‌گردد. در این راستا نگارش کتاب‌هایی که بتواند دانش تئوری را به تجربه عملی نزدیک نماید، باعث نزدیک شدن به بحث کارآفرینی می‌گردد که به نظر نگارندگان این مطلب در دروس مهندسی کشاورزی بسیار حائز اهمیت است و در تربیت دانشجویان کارآفرین مهندسی کشاورزی بسیار مهم است.

در پایان وظیفه خود می‌دانیم از ریاست محترم دانشکده علوم کشاورزی دانشگاه پیام‌نور جناب آقای دکتر شوکت فدائی و مهندس امیر سرداری سپاسگزاری کرده و از زحمات زیاد و دلسوزانه جناب آقای محمد جلیلی که در ویرایش، ویرایش تصاویر، تهیه تصاویر و... اینجانبان را بسیار کمک نمودند صمیمانه تقدیر و تشکر نماییم. همچنین از جناب آقای دکتر آقاخانی بابت زحماتشان در ویرایش علمی پایانی کتاب قدردانی ویژه داریم.

این کتاب را تقدیم به گلگون کفانی می‌کنیم که برای شرافت و مام میهن، هستی

خویش را فدا کردند و همچنین تقدیم به آنانی که هدف نهایشان توسعه ایران اسلامی است. این اثر با وجود کوشش فراوان که صرف تدوین آن شده است، خالی از اشکال نمی تواند باشد، لذا امیدوارم صاحب نظران و دانشجویان با راهنمایی ها و انتقادات خود ما را در رفع نقایص و کاستی های این اثر کمک کنند.

سید محمدرضا سیفی

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

جمشید حکمتی

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

مقدمه

افزایش جمعیت، توسعه شهرنشینی و تشدید روند مهاجرت به شهرها در سه دهه اخیر نیاز بشر را به غذا و انرژی چند برابر نموده است. به تبع این نیاز، صنعت و تکنولوژی نیز رشد چشمگیری یافت و توانایی انسان برای بهره‌برداری از منابع کره زمین را به نحو شگفت‌انگیزی بالا برده است. امروزه حجم فعالیت‌های بشر و تأثیر آن در محیط‌زیست به حدی رسیده است که کل کره زمین را تحت تأثیر قرار داده است.

این وضعیت شرایطی را ایجاد نموده است که اهمیت توسعه و حفظ فضای سبز شهری برای امکان زیست بهتر مردم و افزایش کیفیت زندگی مردم شهرها را مشخص می‌نماید.

فضای سبز شهری از دیدگاه زیست‌محیطی به فضایی نسبتاً وسیع متشکل از پوشش‌های گیاهان اطلاق می‌شود که در درجه اول از نظر مسائل زیست‌محیطی حائز اهمیت است و استفاده شهروندان در ساعات فراغت از این فضاها به عنوان مراکز تفریحی، فرهنگی و نظایر آن در درجه دوم اهمیت قرار می‌گیرد. عناصر فضای سبز مثل درختان، بوته‌ها و گل‌ها علاوه بر زیبایی، اثرات مثبت زیادی مثل ایجاد سایه، حفاظ در برابر باد و باران، پناهگاه پرندگان و برخی حیوانات، جذب انرژی و گرمای هوا و سرد نمودن آن توسط تبخیر، تصفیه هوا و جذب گرد و غبار محیط زیست، کمک به ثبات خاک و افزایش نفوذپذیری آب و هوا در آن، تأثیر مثبت در مناظر و دیدگاه‌ها و حفاظت در مقابل سر و صدا را در محیط‌زیست شهری دارا می‌باشد.

احداث فضای سبز به ویژه در شهرهایی که آب و هوا و طبیعت خشک دارند و

از سرسبزی و هوای سالم برخوردار نیستند و آلودگی هوای تنفسی و صوتی سلامت شهرنشینان را تهدید می‌کند، از اقدامات غیرقابل انکار مسئولین کشور است. گسترش و حفظ فضای سبز در شهرها نیازمند وجود قوانین کارآمد، فراهم‌سازی امکانات و اعتبارات کافی و نیروی انسانی ماهر و متخصص می‌باشد. کتاب حاضر در نه فصل به چاپ رسیده تا بتواند بیشترین اطلاعات تخصصی را به دانشجویان علاقمند امروز و نیروهای متخصص ماهر آینده منتقل نماید تا این افراد بتوانند در آفرینش فضاهای سبز با ارزش، فعال و توانا شوند.

فصل اول

تاریخچه

امام صادق (ع):

«خُلِقَ لَهُ الشَّجَرُ فَكُلَّفَ غَرْسَهَا وَ سَقْيَهَا وَ الْقِيَامَ عَلَيْهَا؛

درخت برای او (انسان) آفریده شده است، و او مکلف است که آن را در زمین بنشانند و آب دهد و به آن رسیدگی کند».

اهداف کلی

۱. آشنایی با تعاریف باغ، پارک و عناصر تشکیل دهنده‌ی آن‌ها.
۲. بررسی و شناخت دوران مختلف پادشاهان ایران و احداث باغ‌ها و پارک‌ها در این دوران.
۳. بررسی پیشینه‌ی تاریخی باغ‌های دنیا به عنوان یک جنبه‌ی مهم در طراحی کاشت و معرفی اجزاء تشکیل دهنده‌ی سبک‌های مختلف باغ‌سازی در دنیا.

۱-۱ کلیات و تعاریف

باغ لغتی است که هر شخص تعریف معین و مشخصی از آن دارد. یک باغبان، باغ را محل رشد گیاهان باغی می‌داند. شاعر باغ را گوشه‌ای برای نشستن، استراحت کردن و به تفکر فرو رفتن و در نهایت یک تفریحگاه می‌داند. یک معمار فضای سبز آن را محل پیاده کردن طرح‌ها همراه با جلوه‌های زیبایی‌های اصلی و فرعی می‌داند.

واژه‌ی «باغ» مکان یا فضایی پوشیده و محصور از درختان را در برمی‌گیرد که طبق تفسیر اساطیری لغت، در ذهن واژه‌ی «فردوس» تجلی می‌کند که در فرهنگ ایران به معنای باغی است با استخرها، برکه‌ها، درخت‌ها، گل‌های رنگارنگ و این خود نمایانگر علاقه و وابستگی ایرانیان به طبیعت می‌باشد.

در تورات از باغ‌های باستانی خوزستان به دفعات و به‌طور پراکنده و بخش‌های مختلف عنوان شده است، مخصوصاً گزنفون می‌گوید: «در ایران، در بیشتر شهرها باغ‌هایی وجود دارد که پردیس نامیده می‌شوند» (برخی محققین بر این عقیده‌اند که واژه «پارادایز» از لغت فارسی مشتق شده است). در جای دیگر گزنفون، تاریخ باغ‌های ایران را به قبل از سلطنت کوروش می‌رساند.

فردوسی از وجود درختان باروراز نقره و شاخه‌های پیوسته از طلا و یاقوت را در دوران کیخسرو یاد کرده است. شاید بتوان تصور کرد که پیدایش گل و گیاهان مصنوعی از رهگذر تاریخ ایران باستان جان گرفته و گسترش یافته است، به‌گونه‌ای که امروز به‌صورت هنری مستقل وارزنده تجلی می‌کند. با توجه به علایق ایرانیان به باغ و بستان، پرورش و تربیت درختان، ابداع و ابتکارات خاصی که امروزه به‌صورت باغ‌های سنتی عنوان می‌شود، در طول زمان در ایران باستان شکل گرفته است.

براساس طبع حساس و ظریف جداناپذیر ایرانیان از طبیعت، تجسم اشکال طبیعی از قبیل ایجاد کانال‌های آب، بهره جستن از کاریزها و ریشه دادن به مظهر قنات در باغات به تدریج مرسوم گشته است. با الهام از انواع چاه‌های آرتزین و فوران چشمه‌های آب معدنی، خلق فواره در حوض‌های ایرانیان پدیده‌ای زیبا و سرگرم‌کننده بوده است. حتی در مورد گسترش کشت گیاهان زینتی، در ایران قدیم تنوع زیاد نبوده و بیشتر شامل انواع نسترن‌های رنگین، یاس، شقایق، سوسن، بنفشه، میخک، شب بو و... بوده است. ولی براساس سفرنامه‌ی شاردن^۱ (در قرن هفدهم از ایران بازدید کرده است) تمامی گل‌هایی که در فرانسه وجود دارد در ایران نیز یافت می‌شود. بررسی آثار مینیاتوری موجود، قالبیابی و ارتباط آنها با گذشته‌های دور و آثار تاریخی، بیانگر این هنر می‌باشد.

براساس شواهد موجود، آثاری به‌دست آمده که در باغ‌های قدیم ایران استخرها و آب‌نماهای متعدد به اشکال مستطیل و دایره‌ای احداث می‌شده و به ندرت چند گوشه‌ای بودند. و برخی آثار موجود بعد از قرن ۱۹ نشان می‌دهد که حوض و استخرهای هشت و

دوازده گوشه‌ای متداول گشته است که این طرح‌ها را در آثار و نقاشی‌ها به‌طور وضوح می‌توان یافت. بنابر اشاره علامه قطب‌الدین محمود بن مسعود شیرازی از کتاب کمال‌الدین ابوالحسن فارسی در قرن هفتم هجری چنین آمده است؛ بسیاری از باغ‌های ایران از اصول قرینه‌سازی، ترکیب رنگ گل‌ها و گیاهان برخوردار بوده و خود از سبک و روش خاص در زمینه آرشیتکت باغ بهره‌مند می‌باشد. مدارک زیادی مدلل بر وجود باغ‌های مختلف در تاریخ ایران وجود دارند. از جمله در زمان زرتشتیان، نشانه‌هایی از باغ‌های مصفا در دست است و بنابر گفته چاردین در دهکده نجف‌آباد نزدیک اصفهان باغ‌های زیبایی موجود بوده است. زرتشتیان علاوه بر کشاورزی و باغداری، در آب‌رسانی به طریقه حفر قنوات مهارت بسیاری داشتند و اثراتی مدلل بر این موضوع در دست است. آب، درخت، گل و سبزه، که اجزای تشکیل‌دهنده‌ی باغ هستند، از دیرباز مورد توجه ایرانیان بوده‌اند و علت آنهم هوای گرم و خشک این کشور است. از این رو بین باغ‌های ایران و باغ‌های کشورهای اروپایی، که سراسر سال از هوای معتدل و آب فراوان برخوردارند، تفاوت بسیار است. آن‌قدر که ما در این سرزمین به مکان سایه و پر درخت و خنک احتیاج داریم مردم اروپا ندارند، بلکه در بعضی موارد عمداً از کاشتن درخت‌های زیاد در باغ‌های خویش خودداری می‌کنند و پرورش گل و بوته می‌پردازند تا از آفتاب و نور بیشتر برخوردار شوند. این در حالی است که ایرانیان قدیم کوشش می‌کردند باغ‌هایی با درختان فراوان ایجاد کنند، و هر قدر این درختان کهن‌تر و تنومندتر و سایه‌افکن‌تر بودند، صاحبان باغ‌ها بیشتر به خود می‌بالیدند، به حدی که درخت‌کاری به‌صورت یکی از جشن‌های ملی درآمد و بدین‌وسیله مردم را به کاشتن درخت و پرورش نهال تشویق می‌کردند.

متأسفانه در سالیان اخیر مردم کشور ما در باغ‌سازی و طراحی باغ نیز به شدت از اروپائیان تقلید می‌کنند و به ایجاد باغ‌هایی به سبک اروپایی مبادرت می‌ورزند، یعنی در زمین‌های خود بیشتر به پرورش گل و گیاهان زینتی می‌پردازند و از ایجاد یک باغ پر درخت به سبک قدیم، که با آب‌وهوای این کشور تناسب بیشتری دارد، خودداری می‌کنند. بدین‌ترتیب به‌تدریج از باغ‌های قدیمی ایران اثری بر جای نخواهد ماند و کسی هم در صدد حفظ این میراث‌های ملی بر نخواهد آمد.

پیاده کردن یک طرح جذاب مشکلات بیشتری نسبت به کشت و پرورش گیاهان بدون طرح دارد اما لذتی که از زیبایی طراحی شده برده می‌شود دائمی است. به‌طور

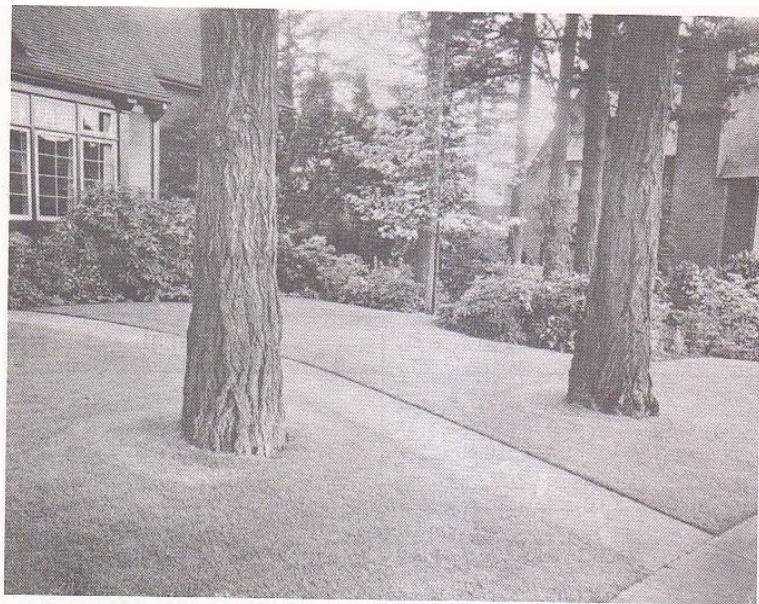
کلی دو نوع روش برای ایجاد باغ و پارک موجود است که موفقیت بیشتری نسبت به دیگر طرح‌ها دارند:

- **طرح‌های منظم باغ و پارک**^۱: اگر به طرح منظم نگاه کنید از محور اصلی دو طرف طرح مربوطه قرینه‌اند. خط‌های مستقیم، طرح‌های هندسی، فرم‌ها و گونه‌های جفت درهمه نقاط مهم در این طرح‌ها به چشم می‌خورند. بنابر این اساس طرح منظم، قرینه بودن آن است (شکل ۱-۱).

شکل ۱-۱: گوشه‌ای از پارک منظم هانور و کاربرد هنر (مجسمه) آب نما و فواره (م۴).

- **طرح‌های نامنظم باغ و پارک**^۲: گیاهان قرینه نیستند. حاشیه‌ها و لبه‌های باغ مشخص نیستند. این طرح‌ها خط‌های مستقیم کشت ندارند، بدون پرچین و حصار اطراف باغ و دارای خطوط آزاد هستند (شکل ۲-۱).

شکل ۱-۲: دو تنه درخت زیبای نراد دوگلاس که به صورت یک جفت درخت بزرگ طبیعی قرار گرفته‌اند و منظم بودن صحنه را نشان می‌دهند (م ۱۶).

۱-۲ تاریخچه باغ و پارک‌سازی در جهان

انسان در طول تاریخ تلاش در شناسایی و ارزیابی محیط خود کرده است و سعی در ارتباط صحیح و مناسب با طبیعت داشته است. به طور کلی انسان متأثر از محیط‌زیست خود بوده و گاهی در بازسازی طبیعت، تخیلات و ایده‌آل‌ها هم نیز در جهت مناسب و موافق آن قرار می‌گیرند و شرایط و امکانات اکولوژیکی خود تنوع وسیع گیاهی را در سرزمین‌ها پدید می‌آورد.

پیشینه‌های تاریخی یک جنبه مهم در طراحی کاشت به‌شمار می‌آید. تاریخ معماری منظر ابزاری در طراحی می‌باشد و بسیاری از طراحان منظر جهت فهم چگونگی اقدام درحال، به گذشته نظر می‌افکنند. منظر بیانگر رابطه میان فرهنگ و طبیعت است. تاریخ واردسازی گیاهان همزمان با تکامل تدریجی سبک باغ می‌باشد. درک منشاء گیاهان در هنگام ایجاد طرح کاشت بسیار مفید می‌باشد، زیرا شما را به درک چگونگی تقویت فلسفه‌های فرهنگی در طراحی به‌وسیله گیاهان و استفاده از آنها در روشی هدفمند با توجه به شرایط جوی مناسب، قادر می‌نماید.

اگر به تاریخ و افسانه‌های اساطیری به دقت توجه شود قصه باغ نمرود و شداد، بیانگرسیر تاریخ باغ‌سازی است به حدود بیش از ۳ هزار سال قبل از مسیح می‌رسد. مصریان باستان یکی از اولین فرهنگ‌های باغبانی و باغ‌سازی را داشته‌اند. این کشور به وسیله موانع بیابانی محکم حفاظت می‌گردید و دره‌ای که در آن رودخانه‌ای باریک جریان داشت، آن را محدود می‌ساخت. در این کشور که در بسیاری از سال بی‌باران می‌باشد، سیلاب‌های سالیانه رودخانه نیل سبب تجدید حیات می‌شد. این سیلاب‌های سودبخش دو ویژگی مصری را ایجاد می‌کرد. ویژگی اول اینکه سیلاب‌ها با تأثیر بر معماری به تسلط هندسه و توسعه زوایای قائم بر معماری تأثیری گذاشتند. رود نیل مانند محوری بزرگی است که در امتداد دره‌ای که در زوایای قائمه با خانه‌های مصری قرار گرفته بودند، از شمال به جنوب امتداد داشت. در نتیجه طرح‌ریزی راست گوشه به طور طبیعی به مصری‌ها منتقل گردید. دوم اینکه اطمینان از وجود سیلاب سالیانه، حس ثبات و بقا به مصریان می‌بخشید و احتمالاً بر این مسئله اشاره داشت که زندگی پس از مرگ به همین طریق ادامه می‌یابد. این اعتقاد باعث ساخت آرامگاه‌های مجلل شد. به دلیل اعتقاد مصری‌ها به فناپذیری و زندگی پس از مرگ، به نظر آن‌ها زندگی در گورهایشان و پس از مراسم تدفین از نو آغاز می‌گشت. این دیدگاه مصریان ساخت مقابر مجلل را لازم می‌نمود. براساس گفته مورخ معماری «اسپیروکاستوف»^۱ آرامگاه هر شخص شبیه خانه وی ساخته می‌شد؛ با این تفاوت که این آرامگاه جهت دوام و بقا تا ابدیت می‌باشد. حفاظت از معماری آرامگاه، سبب ایجاد بسیاری از چیزهایی شد که امروزه در مورد دیدگاه‌های مصرباستان در زمینه باغ‌ها و گیاهان وجود دارد.

در ابتدا باغ در مصر به عنوان پناهگاهی در برابر گرما و بادهای سوزان و طاقت‌فرسای بیابان عمل می‌کرد. درختان باغ برای مردم سایه ایجاد کرده و کانال‌های آب خنک و میوه‌های موجود در آن در تقویت و شاداب ساختن روح نقش داشتند. به عنوان مثال در طرح نقاشی آرامگاه آمن‌هوتپ سوم دیده می‌شود که در اطراف یک محور اصلی که بر روی آن عناصر باغ به طور متقارن قرار گرفته‌اند. که این مسئله حس نظم مصریان را منعکس می‌کند. هریک از گیاهان دارای اهداف نمادین و سودمندی

خاص در فرهنگ مصر می‌باشند. نخل خرما^۱ منبع غذایی به‌شمار می‌آید و نماد فراوانی و حاصلخیزی است. گیاهان پاپیروس^۲ به روز رستاخیز دلالت دارند. درخت انار^۳ نماد فراوانی و حاصلخیزی است. درخت انجیر^۴ و انگور میوه‌هایی مفید بوده و سایه در اختیار مردم می‌دهند. اگر چه مصر از نظر وجود گل‌های بومی غنی نمی‌باشد، اما گل گندم یک ساله با گل‌های آبی^۵ و خشخاش^۶ در این کشور به خوبی رشد می‌کنند.

اگر توجه کنیم در مورد هنر باغ‌سازی در سیر تاریخ، یکی از عجایب هفتگانه باغ‌های معلق بابل بوده که بخت النصر پادشاه بابل برای ملکه‌ی خود در ششصد سال قبل از میلاد مسیح ساخته است. آن‌طوری‌که در داستان‌ها آمده‌است این باغ‌ها پنج طبقه بوده و به فاصله پنجاه پا بر روی هم قرار داشته‌اند که در هر طبقه آن درختان بزرگ و گیاهان زیتنی کاشته بوده‌اند ولی اکنون آثاری از آن بر جای نمانده‌است.

برخی از محققین بر این عقیده‌اند که باغ‌های تفریحی پارسیان و مصریان در طول تاریخ مخصوصاً قبل از میلاد مسیح، بزرگ‌ترین منبع الهام بخش هنر باغ‌سازی در یونان قدیم به‌ویژه در دوران افلاطون و ارسطو بوده است. یونانیان در زمینه فلسفه، نمایش، برنامه‌ریزی شهری، نقاشی، مجسمه‌سازی و معماری پیشگام بوده‌اند. یونانیان در دنیای تنش و خشونت زندگی می‌کردند. نتیجه جستجوی آن‌ها برای خرد و نظم، نتایج گوناگون و بسیار خوبی را نشان می‌دهد. اصل اساسی هدف کلاسیک یونان این بود که می‌توان به حیات نظم داده و آن را کنترل کرد. بدین معنا که توانایی بشر قادر به غلبه بر هرج و مرج آشکار موجود در جهانی طبیعی و ایجاد جامعه‌ای متعادل می‌باشد. آنها احساس می‌کردند که مردم نماد و میزان سنجش نظم و هماهنگی می‌باشند که دو گرایش متضاد طبیعت (یعنی تخیل و بی‌نظمی در مقابل خرد و نظم) را با یکدیگر تلفیق می‌نمودند. در یونان قدیم، پارک‌ها و باغ‌ها محل تجمع فلاسفه بوده‌است. از جمله اظهار پلاتو^۷ در مورد باغی که در آتن در چهارصد سال قبل از میلاد مسیح در شهر ویولت^۸ بوده و در آنجا با سقراط به بحث می‌پرداخته است.

1- Phoenix dactylifera

2-yperus Papyrus

3- Punica granatum

4- Ficus carica

5- Centaurea despressa

6- Optium popples

7- Plato

8- Violet

پلینی^۱ در کتاب تاریخ طبیعی خود که مبنای گیاهشناسی دارد، از باغ‌های بزرگ و وسیعی که در روزگاران روم قدیم وجود داشته سخن به میان آورده‌است و در آن باغ‌های پوشیده از گل‌ها، جدول‌بندی و نوعی طرح قرینه بحث می‌کند.

رومی‌ها در گرفتن تأثیرات از فرهنگ‌های دیگر، وفق دادن و اقتباس از چیزهایی که مناسب آن‌ها بود و ایجاد چیزی جدید و منحصراً رومی مهارت داشتند. گواه این مطالب در معماری، باغ‌ها و در گیاهانی می‌باشد که آن‌ها از ملت‌های مغلوب جمع‌آوری کرده‌اند و مورد کشت و کار قرار داده‌اند. به‌طور کلی سبک باغ‌های قدیم روم به گونه‌ای گسترش یافت که در منازل به‌صورت باغچه‌ها و تراس‌بندی مرسوم گشت. امروزه کم و بیش در بسیاری از قسمت‌های ایتالیا می‌توان باغ‌های تراس‌بندی شده را که متأثر از تاریخ است، مشاهده نمود.

هنر پارک و باغ‌سازی از اوایل قرن سیزدهم به تدریج رو به تکامل نهاده‌است. آثار آن به‌صورت تابلوهای نقاشی در موزه‌های انگلستان و فرانسه دیده می‌شود. در اواخر قرن شانزدهم و اوایل قرن هفدهم که دوران جهش‌های بزرگ علوم طبیعی و فلسفه است، سبک‌ها و روش‌های باغ‌سازی اختصاصی در بعضی از ممالک مشخص گردیده و از همین قرن حفظ فضای سبز و طرح و ایجاد مکان‌های زیبا جهت زیباسازی محیط برای متخصصین و مردم عادی مفهوم یافت. بنابر این ساختن قصرهایی در میان انبوهی از درختان جنگلی که متداول بوده بتدریج منسوخ گشته و سعی بر آن نمودند که اطراف ساختمان فضای باز و گسترده‌ای همراه با گل‌های دائمی احداث نمایند. آثار تاریخی زیبایی در طول تاریخ پدید آمده که کم و بیش تعدادی از آنها با بازسازی باقی مانده است. به‌عنوان مثال باغ‌های ورسای، لوکزامبورگ و توئیتری، سبک‌های اختصاصی در طراحی آن‌ها به‌کار رفته و مشابه آنها در ایتالیا (سرزمین هنر معماری و طراحی)، انگلستان، اتریش و... وجود دارد. مناسب است برای آشنایی با سبک طرح‌هایی که کم و بیش جنبه تاریخی و اصولی دارند و در بسیاری از کشورهای اروپایی و مشرق زمین باقی مانده‌است در ادامه به معرفی تعدادی از سبک‌های رایج باغ و پارک در کشورهای مختلف جهان خواهیم پرداخت.

۳-۱ باغ‌های ایران

بر اساس اسناد و مدارک باقیمانده، تاریخچه باغ‌های قدیمی ایران به حدود سه قرن قبل از میلاد مسیح می‌رسد. برخی برای این عقیده‌اند که نخستین پردیس‌ها در شوش ساخته شده و در دوران خود به اعلا‌ی درجه زیبایی رسیده است.

هنر طراحی و معماری باغ‌ها در ادوار تاریخ کاملاً تحت تأثیر مسائل محیطی، اقتصادی و سیاسی قرار داشته، در طول تاریخ به اوج و اعتلائی رسیده و گاهی کاملاً موردبی توجهی و بی میلی قرار گرفته است.

۴-۱ طرح‌های نامنظم باغ و پارک^۱

گیاهان قرینه نیستند. حاشیه‌ها و لبه‌های باغ مشخص نیستند. این طرح‌ها خط‌های مستقیم کشت ندارند، بدون پرچین و حصار اطراف باغ و دارای خطوط آزاد هستند.

۵-۱ باغ‌های تیمور

تیمور، که مردم مغرب زمین او را تامرکن^۲ می‌خوانند، یکی از فاتحان و رهبران بزرگ نظامی جهان بوده است. وی در اطراف و نزدیکی پایتخت خود، سمرقند، به احداث حلقه‌ای از باغ‌های سلطنتی مبادرت ورزید. این تفرج‌گاه‌ها عبارت بودند از: باغ شمال، باغ ارم، باغ بهشت، باغ چنار، باغ دلگشا، باغ نو، باغجهان‌نما، باغ نقش جهان، باغ تخت قراچه، باغ درازو باغ قراتوپه.

به علاوه کمربندی از باغ به وجود آورد و نام شهرهای معروف اسلامی از قبیل قاهره و دمشق و بغداد و سلطانیه و شیراز را بر آن‌ها نهاد. این باغ‌ها شهر سمرقند را احاطه کرده بودند (شکل ۱-۳). طبق اسناد و مدارک به جامانده از آن دوره، عده‌ی معدودی از این باغ‌ها شکوه و جلال خود را تا بیش از یک قرن حفظ کردند، ولی اکنون همه آن‌ها از میان رفته و ویران شده‌اند و توصیف کلی‌ای که از هنر باغ‌سازی در این دوره شده بسیار مفصل‌تر از توصیفی است که از باغ‌های دوره‌های قبلی به عمل

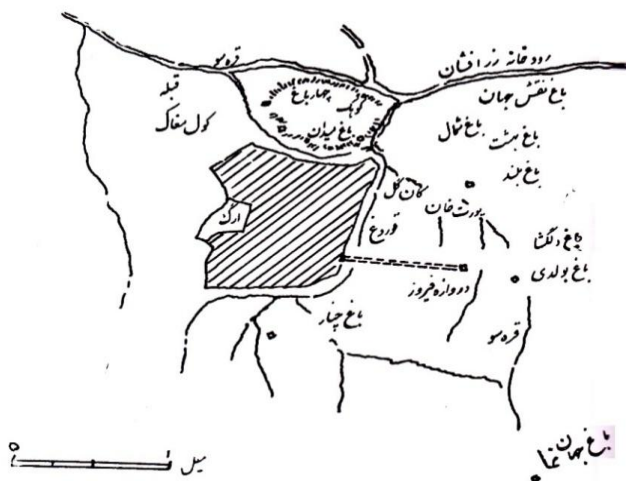
1- Informal

۲- به انگلیسی Tamerlane اقتباس از فارسی، که همان «تیمورلنگ» است. چون تیمور در اثر اصابت تیر می‌لنگید، در ایران به این نام خوانده می‌شد.

آمده است. همان طور که از نقاشی های ظریف دوره تیموری می توان استنباط کرد که قالی های این دوره از حیث نقش و رنگ آمیزی بسیار عالی و پرکار و از کلیه قالی های موجود قدیم تر بوده اند، باغ های مزبور نیز با نام های خود در این نقاشی ها موجودند و اشخاصی که در آن دوره می زیستند آن ها را توصیف کرده اند، به طوری که با داشتن مصالح لازم می توان این باغ ها و چادرها و کوشک ها را از نو ایجاد کرد.

از خصوصیات این باغ ها وسعت زیاد، احداث ساختمان ها به طور کناری و ایجاد تزئیناتی بر دیوارهای محصور شده اطراف باغ می باشد. در برخی از آثار دیده می شود که ساختمان ها در وسط باغ واقع و اطراف آن ها را خندق هایی پر از آب احاطه می کند، در اطراف خندق ها از درختچه های وحشی از نوع تمشک و گیاهان تیغ دار پوشانده می شدند.

در این گونه باغ ها حوض های بزرگی را که توسط انهار پر می شده با فواره های بلند و فراوان ایجاد می کرده اند. احداث سکوبندی، سنگ فرش خیابان ها، خیابان های متقاطع و مستقیم با کاشت درختان غیرمثمر در کناره ی آن ها به منظور ایجاد سایه معمول بوده است. گاهی در این گونه باغ ها پرندگان خانگی یا اهلی شده نگاهداری می کرده اند (شکل ۱-۴).

شکل ۱-۳: نقشه باغ ها و چمنزارهای اطراف سمرقند در قرن پانزدهم میلادی (باغ های تیموری) (م ۲۸)

شکل ۱-۴: نمونه‌ای از باغ‌های تیمور (باغ دلگشا) (۲۸م)

۱-۶ باغ‌ها و پارک‌های دوره صفویه

در سیر تحول تاریخ طراحی باغ در دوره‌ی صفویه همانند زنجیری به دوره‌ی تیموریان مرتبط بوده و منحصرراً تغییرات کوچکی یافته است. شاید بتوان گفت سبکی پدید آمده که به نام سبک صفوی معروف است. به عنوان مثال: باغ فین کاشان که از آثار دوران صفویه است، دارای آب‌نماهای زیبایی می‌باشد (آب آن دارای جیوه بوده و درخشندگی و زیبایی خاص دارد). این باغ دیواره‌های بلند محصور شده و در محل ورودی آن فضایی به عنوان فضای تجمع، احداث شده و عمود بر این سطح، خیابان‌های موازی با جوی‌های شیب‌دار و با فاصله‌های نامنظم پله‌دار ایجاد شده است. در قسمت انتهایی باغ، ساختمان کوشک مانند ساخته شده و در وسط باغ حوض بزرگی که درختان تنومند در اطراف آن است مشاهده می‌گردد. امروزه با تغییراتی که در فضای سبز آن داده‌اند، خیابان‌های عمود بر یکدیگر و منظم درست کرده‌اند ولی روی هم در طرح اصلی آن تغییرات زیادی داده نشده است. در دوران قاجاریه این باغ از معروفیت

تاریخی خاص خود برخوردار بوده است. تا آنجایی که برخی احداث آن را به دوران قاجار نسبت می دهند. به طور کلی به نظر می رسد این باغ به شخصی متعلق نبوده بلکه نوعی پارک عمومی و نظریه گاه بوده است. یکی از خصوصیات طرح در این دوران آن است که بین دو فضای داخل و خارج به نحوی ارتباط برقرار می کرده اند و از نمونه های جالب آن ایجاد حوض خانه و آب نماهایی همراه با فواره در داخل ساختمان با گلدان های گل می باشد. و همچنین سبک صفوی در طراحی خیابان ها و میادین و معابر عمومی به نوعی متأثر از سبک تیموری بوده و خیابان ها از طرح منظم و قرینه برخوردار است و یا به عبارت دیگر چهار باغ کشی، خود پدیده نوینی در سبک معماری صفوی است و به منظور تفرجگاه و راه های ارتباطی شهری احداث شده است. در این گونه بلوارها از درختان به صورت چهار تا هشت ردیفه استفاده می شده است. به عنوان مثال چهار باغ اصفهان که هنوز به صورت آثار مشخصه آن دوره باقی است، در این خیابان ها معمولاً از نهلهایی با عرض های مختلف و سنگ های تراشیده و شکل داده شده در کف نهله ها و گاهی ایجاد آب نماهای کوچک با تعدادی فواره به طور منظم استفاده می شده است. در این گونه طرح ها معمولاً قسمت های داخلی خیابان ها را درختچه های زینتی، انواع گل سرخ، یاس و... می کاشتند. در ردیف هایی که به منظور محل عبور عابرین و تردد افراد بوده در کنار آن درختان تنومند از انواع چنار، تبریزی، نارون و... به منظور سایه افکن استفاده می شده است.

در این دوره از تاریخ (مخصوصاً در زمان شاه عباس) طراحی باغ، باغ های شاه عباسی معروف است. از جمله در فرح آباد کاخی است به نام جهان نما ساخته شده که طرح تزئیناتی بیرونی آن با دیگر طرح ها فرق دارد. در این طرح سعی شده است آلایقی پوشیده از گل همراه با ایجاد برکه های دریاچه مانند و شبه جزیره ای با ارتباط پلی متحرک ساخته شود. نمونه ای دیگر آن در بهشهر از آثار این دوره به نام کاخ صاحب الزمان و باغ چشمه باقی است (اسامی باغ هایی که به این دوره ارتباط داده شده است باغ خلوت، باغ حرم، باغ زیتون، باغ هزار جریب، باغ تپه، باغ چهل ستون، باغ چشمه، باغ صاحب الزمان و... که تقریباً اکثر آن ها از بین رفته اند). آب نماهایی که در این گونه باغ ها احداث شده است از بهترین کاشی ها با رنگ آبی یا کاشی های نقاشی شده

باطراح‌های ایرانی و چینی و یا تأثیر آن‌ها بر روی یکدیگر بوده‌است. در باغ‌هایی که در اطراف کاخ‌های سلطنتی احداث می‌شده انواع پرندگان اهلی و وحشی را به‌عنوان سرگرمی و تفنن نگاه‌داری می‌کرده‌اند. نکته‌ی جالب در این دوره ایجاد لانه‌ها و قفس‌های کوچک برای پرندگان است، که متأثر از طرح‌های چینی می‌باشد و انواع دیگر آن‌ها را به‌صورت طرح‌هایی در فصول بعد و معرفی خواهیم کرد که امروزه هم کم و بیش در باغ‌های ایرانی و اروپایی و ژاپنی مرسوم است. بنابر گزارش پیتر دولالواله^۱ ایتالیایی که ۳۴۸ سال پیش (در دوران صفویه) در بازدیدی که از تهران انجام داده، در مورد چنارهای تهران توصیف بسیار نموده و تهران را چنارستان نامیده‌است. این تحولات باغ‌سازی در ایران و در دوران کریم‌خان‌زند در شیراز، تهران و برخی از شهرهای ایران به‌صورت باغ‌های تاریخی دیگر (از قبیل باغ جنت در تهران و باغ دلگشا در شیراز بنابر گزارش جیمز موریه^۲) پدید آمده‌است.

از دیگر باغ‌های معروف که در زمان کریم‌خان‌زند به‌وجود آمده باغ هفت تن و باغ چهل تن می‌باشد. هر دو باغ دارای ساختمان کلاه‌فرنگی و استخر هستند. خصوصیات مهم طرح این باغ‌ها که سبک قدیم ایرانی را مشخص می‌کنند، خیابان نسبتاً عریض مرکزی، دو پیاده روی حاشیه‌ای و غرس درختان مخلوط مابین خیابان‌ها است، در این باغ‌ها از چمن استفاده نمی‌شده است.

یکی دیگر از باغ‌های قدیمی شیراز باغ جهان‌نما است که شاه‌عباس صفوی درخت‌های سرو در آن باغ غرس کرده‌بود. کریم خان‌زند در همین محل باغ وکیل را احداث کرده‌است. از دیگر آثار کریم خان‌زند باغ موزه فعلی است که در آن زمان حرم‌سرای کریم خان‌زند بوده و عمارت کلاه‌فرنگی آن امروزه به موزه تبدیل شده، از این رو نام باغ موزه به آن داده‌اند. از خصوصیات مهم این باغ، طرح منظم و قرینه‌سازی آن است. در اطراف تمام خیابان‌ها دو ردیف درخت سرو شیرازی، انبوهی از درختان نارنج، گل‌های رز، گل کاغذی، شمعدانی به فراوانی در این باغ کاشته‌شده. همچنین آب‌نمایی به‌صورت چندضلعی با طرح بسیار زیبا دیده می‌شود.

1- Pieter dw lavalee

2- James mourie